

GRØN KIRKE-GRUPPENS FORMÅL ER MED ET KIRKELIGT OG TEOLOGISK UDGANGSPUNKT AT INSPIRERE OG MOTIVERE ENKELTPERSONER, MENIGHEDER, KIRKER OG KIRKELIGE ORGANISATIONER TIL AT TAGE ET MEDANSVAR FOR DE KLIMA- OG MILJØUDFORDRINGER, VERDEN STÅR OVERFOR.

Blomsterflor foran Mesing Kirke, Århus stift.
FOTO: ERNA BACHMANN

Grøn Kirke ønsker: Mere liv på kirkegården

AF LISE PALSTRØM, SOGNEPRÆST I VENG-MESING, HØRNING-BLEGIND-ADSLEV SOGNE, AARHUS STIFT

Memento mori! Husk, at du skal dø – sådan står der på inskriptioner på mindetavler ophængt i mange, gamle kirker. Og sikkert er det, at vi alle skal dø. Danmarks lov om begravelse og ligbrænding anfører i §1, at »lig skal enten begraves eller brændes« og placeres på en anerkendt begravelsesplads, som ofte er sognets kirkegård. Der er mere end to tusinde kirkegårde i Danmark, og langt de fleste er knyttet til Folkekirken, selvom begravelsespladser er

for alle mennesker – uanset tro. Alle kirkegårde skal altså tage imod kister og urner fra alle i området. På de større kirkegårde finder man mange forskellige afdelinger, så de flestes ønsker om gravplads kan opfyldes inden for den pågældende kirkegårds vedtægter.

De dødes haver

En dygtig havearkitekt undrede sig engang over, at selvom danskerne bor

og lever så forskelligt, så indretter vi os næsten ens, når vi etablerer en have for vore døde på kirkegården rundt i landet. Det er en ensartethed, der har udviklet sig gennem nogle hundrede år, efter vi begyndte at indhegne kirkegården, så der ikke længere kunne gå dyr og afgræsse området. Efterhånden blev kirkegården ikke bare en have for de døde, men mange små haver for de døde fra hver enkelt familie eller slægt. Ligesom

familiehave omkringer gårde og huse blev de dødes haver indhegnede med alt fra levende hegn til murværk og kunstfærdigt udformede smedjernshegn.

Menighedsrådene kom til i begyndelsen af det tyvende århundrede og fandt det praktisk og smukt at udfærdige kirkegårdsvedtægter, der skulle fremme et ens udtryk på gravstederne. Nu er det ganske enkelt lovfæstet, at enhver offentlig begravelsesplads skal have en bestyrelse og en vedtægt. Efterhånden som slægter og familier i højere grad blev udearbejdende, blev kirkegårds pasning lagt i hænderne på sognets graver og kirkegårdsgartner, der i de seneste generationer har fået det meste af arbejdet med pasning af gravsteder og kirkegård overdraget af menighedsråd og gravstedsejere.

Skikkene fra de sidste par hundrede år følger os stadig, selvom vi har ændret opfattelse af mange andre kulturhistoriske emner. Det betyder lidt forenklet udtrykt, at kirkegårdsvedtægterne stadig er indrettet efter 1800-tallets vaner – og ofte forårsager udpint og næringsfattig jord og fravær af insekter og dyr. Glædeligt nok er det ved at ændre sig – ganske langsomt kommer der efterhånden mere fokus på frodighed og bæredygtighed – og mangfoldighed. Der er kommet skovkirkegårde, blomsterenge, tueplæner, ja endog en enkelt klitkirkegård ved Vesterhavet, og der kommer hele tiden nye former i takt med forskellige af tidens trends og øget opmærksomhed på behovet for liv i de dødes haver.

Grøn Kirke

Grøn Kirke er en fællesbetegnelse for de mange kirker og sogne, der arbejder med en mere bæredygtig tilgang til det at holde kirke og kirkegård og samtidig sætte fokus på skaberværket. Bag Grøn Kirke står Grøn Kirke-gruppen under Danske Kirkers Råd. Det er en økumenisk arbejdsgruppe bestående af repræsentanter fra flere forskellige kirkesamfund og kirkelige organisationer i Danmark. Vi tager både initiativ til projekter og videreformidler allerede eksisterende tiltag i medlemskirker/-organisationer og henter inspiration fra andre lande.

Det drejer sig for os om at søge at fremme og fastholde et grønt engagement og ændret adfærd i en mere klimaansvarlig og bæredygtig retning blandt kirker, kirkelige organisationer og kirkelige grupper, men også at bidrage til viden om og fokus på de globale klimaforandringer og miljøudfordringer og årsagerne hertil.

Vore nøgleord for arbejdet spænder fra lovprisning og tak til Gud for den gave, skabelsen er, til respekt for den iboende værdi i alt skabt. Vi vil gerne bidrage til ydmyg opmærksomhed på menneskets integrerede plads i skaberværket med forståelse af mådehold, balance, gensidigt afhængige relationer og åndelig og materiel bæredygtighed som nøgleværdier.

Grøn Kirke arbejder kort sagt for at fremme, at kirker bidrager til en grøn omstilling og en mere bæredygtig hverdag. For nogle år siden udgav Grøn Kirke et inspirationshæfte *Kirkernes jorder* som alle slags jorder, kirker og sogne råder over med idéer til en mere mangfoldig og fælles brug af disse jorder, fra skove og landbrug til åbne pladser og grønne oaser. I 2017 udgav Grøn Kirke et inspirationshæfte *Bæredygtigt alterbord*, som henvender sig til både medarbejdere og frivillige, der ønsker mere bæredygtighed i kirkens gudstjenester. Det betyder også noget for kirkegården, fordi det bliver mere attraktivt at have en større diversitet og frodighed på de lokale kirkegårde med og omkring de dødes haver.

Grøn kirkegård

Mange kirker over hele Danmark har gennem de seneste år oplevet at få lidt for god plads på kirkegården. Det skyldes blandt andet, at færre benytter store kistegravsteder og familiegravsteder. Gravsteder nedlægges eller konverteres til mindre urnegravsteder eller fællesgrave. Den ekstra plads, der opstår på kirkegården, kan snildt bruges til stauder, frugttræer, urter og sommerblomster, ligesom en plæne på kirkegården kan omlægges til blomstereng med slåede stier. I det danske klima kan man opleve at være selvforsynende med blomster til kirkens udsmykning fra marts til november. Alt sammen kan det medvirke til en grøn kirkegård på flere måder.

Træplantning på Adslev kirkegård.
FOTO: LISE PALSTRØM

Æblelund på kirkegården

Mange steder findes der gamle frugttræer i landsbyen/området nær kirkegården. En idé til at understrege mangfoldigheden i sognet kan være at plante et udvalg af de gamle, lokale sorter på kirkegården. De gamle frugtsorter, blandt andet fra gamle slægtsgårdes frugthaver, kan både nydes på kirkegården, deres blomster, grene og frugt kan bruges i kirken, og frugterne kan høstes og mostes til brug under æblefest og høstgilde i forbindelse med høstgudstjeneste, markering af skabelsestiden eller andre lokale arrangementer.

Vaner og forventninger

Nogle kirkegårdsgravere komposterer og genanvender hvert et vissent blad samt græs- og hækafklip til gavn for frodigheden. Det hænder, at besøgende på kirkegården kommenterer, når blomster breder sig ud i de ellers så plante- og ukrudtsfrie stier på kirkegården med prædikatet 'ikke-velholdt kirkegård' som resultat. Det er et håb, at det med tiden i stedet vil blive påskønnet, at der er kommet liv på kirkegården igen! Det er derfor også et spørgsmål om, at vi som besøgende skal lære at synes om lidt mere frodig uorden, så kirkegården igen kan blive attraktiv

»Her må du gerne plukke blomster til et gravsted« – en enårig blomsterblanding i et af Mesing kirkegårds bede i Børnehjørnet. I forgrunden en af de lokale æblesorter, der her får grenene tynget af sten for at få en mere jævn og frodig krone.

FOTO: ERNA BACHMANN.

Pilehytte midt i en enårig blomsterblanding i Mesing kirkegårds Børnehjørne.

FOTO: LISE PALSTRØM

Grøn Kirkes publikationer kan rekvireres ved henvendelse til Grøn Kirke:

gronkirke@gronkirke.dk

Eller de kan læses her:

www.gronkirke.dk/kirkernes-jorder/

www.gronkirke.dk/et-baeredygtigt-alterbord/

for insekter og smådyr. Mange steder kan man nu finde insekthoteller, og kirkegårdsdiger er stadig i høj kurs for snoge og stålorme.

Børn på kirkegården

Et »børnehjørne« er et område på kirkegården, hvor børns sorg tages alvorligt; et sted, hvor man kan gemme sig - eksempelvis i en pilehytte; et sted, hvor man kan hoppe sin sorg ud - eksempelvis en stamme at klatre, balancere og hoppe på; og et sted, man kan plukke blomster til et gravsted, angivet med et skilt: »Her må du plukke en blomsterbuket til et gravsted«. Når der er blomster, man må plukke, kan man opleve et barn, der bearbejder sin sorg gennem leg og stille eftertanke – eller giver sig til at lege kirke i pilehytten med alter, blomster, salmesang og bøn!

Spiselige planter

En anden idé er at etablere bede med spiselige planter på kirkens jorder, altså

også kirkegårdene. De kan eksempelvis udstyres med et skilt, som fortæller, hvilke planter, der er tale om, og at de er spiselige. Mange steder vokser der i forvejen martsviol, morgenfrue, hjulkrone, purpursolhat og mange andre, ligesom også de nye skud af mælkebøtte og sankthansurt kan spises. I disse år udvides listen af »godkendte« spiselige blomster og urter i takt med, at det nordiske køkken vinder indpas, så det bliver mere udbredt igen at bruge af de planter, der hører til på vore breddegrader, i kogekunsten og til at nippe af. Det kan igen være med til stille og roligt at ændre vores opfattelse af, hvad der er ukrudt.

Kurser og omlægning af vaner

Grøn Kirke afholder inspirationsdage og kurser for alle frivillige og medarbejdere i kirkerne, og der bliver nu også taget initiativ til særlige kurser for kirkegårdens personale. Det er håbet, at flere og flere kirkegårde vil genskabe muligheden for at

gøre kirkegården til et frugtbart levested for flere dyre- og plantearter. At give graverne mulighed for at gentænke ukrudtsregulering og bæredygtige alternativer til spagnum. At give mængder af inspiration til grønne indkøb, bedre affaldssortering, genbrug og genanvendelse af forskellige affaldstyper og endelig mere bæredygtige overvejelser af hvilke maskiner, der skal være på kirkegårdene.

Opstandelsens have

Mangfoldighed, frodighed og diversitet på kirkegårdene vil understøtte håbsfortællingen, der knytter sig til påsken og hver eneste begravelseshandling, så kirkegården vitterligt vil blive til opstandelsens have, som gamle Grundtvig digtede det i sin påskesalme »Tag det sorte kors fra graven! Plant en lilje, hvor det stod! Ved hvert skridt i dødningshaven blomster spire for vor fod!«

Lad os få mere liv på kirkegården!